

10. Баршт К.А. «Генеральная линия эволюции» и «онтологическая память»: оправдание homo sapiens explorans / К.А. Баршт // «Служитель духа вечной памяти». Николай Фёдорович Фёдоров (к 180-летию со дня рождения). Сборник научных статей : в 2 ч. Ч. 2 / Российская гос. б-ка [и др.] ; [сост. : А. Г. Гачева, М. М. Панфилов]. – М.: Пашков дом, 2010. – 448 с. – С. 143-167.

11. Фёдоров Н.Ф. Вопрос о братстве, или родстве, о причинах небратского, неродственного, т.е. немирного,

состояния мира и о средствах к восстановлению родства. Записка от неученых к учёным, духовным и светским, к верующим и неверующим / Н.Ф. Фёдоров // Фёдоров Н.Ф. Собрание сочинений: в 4-х тт. Том I / Составление, подготовка текста и комментарии А.Г. Гачевой и С.Г. Семёновой. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1995. – 518 с. – С. 35-308.

Т.Д. Суходуб

ДИСКУРС ПАМ'ЯТУВАННЯ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розкриваються концепції пам'яті, що сформувалися в історії філософії та сучасній культурі. Підкреслюється міждисциплінарність як головний методологічний принцип у дослідженні проблематики пам'ятування. Підсумовується, що сучасна культура демонструє не тільки інтерес до минулих досвідів пам'яті, але й пошук «нових» практик пам'ятування.

Ключові слова: пам'ять, види пам'яті, культура та пам'ять, досвід пам'яті в історії філософії.

T. Sukhodub

DISCOURSE OF MEMORY: HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ASPECT OF RESEARCH

The article describes the concept of memory, formed in the history of philosophy and modern culture. Emphasizes interdisciplinary as the main methodological principle in the study of problematics of memory. The conclusion is that modern culture shows not only an interest of past experience of memory, but also search of "new" practice of memory.

Keywords: memory, types of memory, culture and memory, experience of memory in the history of philosophy.

УДК 159.99.18

Ю.В. Харченко

КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ВИТОКИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЯК СУСПІЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ

Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка

Анотація. На базі соціально-філософського дослідження феномену політичного визначаються основні культурно-цивілізаційні детермінанти його формування та виводиться концепт політичного.

Ключові слова: феномен політичного, протополітичне, політичні процеси, структура політичного.

Вступ

Геополітичні реалії, що породили складні обставини, в яких протягом останнього часу опинилася практично кожна людина, свідчать про те, що глобальна політика вже давно суттєво впливає на її свідомість, визначає й координує її повсякденне життя. Терміни «політика», «влада», «фінанси», «контроль», «сила» вже давно стали семантичними маркерами буденності. Подчуття причетності до будь-якої політичної стратегії, ілюзія присутності кожного в політиці стають звичними, а це означає, що поступово сформувалася нова модель політичної культури – віртуальної. Отже, політичне, як комплексний багатогранний феномен, по суті виступає всеохоплюючим, оскільки відтворює сутнісні характеристики всіх вимірів соціального буття людини й суспільства.

Безумовно, сьогодні дуже складно прогнозувати, яким саме стане майбутній глобальний світ або навіть стверджувати, як розвиватиметься той чи інший локальний політичний процес, оскільки постійно вибудовується кардинально нова картина політичного. Це означає, що сконструювати більш-менш стабільну модель політичного світоустрою можливо лише за умови, якщо всі учасники політичного процесу, максимально застосовуючи свій інтелектуальний ресурс, постійно розроблятимуть все більш ефективний, відповідний викликам часу та відносно стійкий по відношенню до існуючих ризиків, інструментарій управління.

Розглядаючи феномен політичного в історичному розрізі можна помітити, що в усі попередні епохи механізм управління також постійно коригувався,

щойно змінювалася та чи інша форма державного устрою. Отже, постійні трансформації, що відбувалися в сфері політичного, сприяли виокремленню його ключових структурних компонент – політичної влади, політичних відносин між учасниками політичного процесу, фундаментальних політичних ідей і концепцій, політичної свідомості як системи уявлень, почуттів, поглядів, емоцій, оцінок та установок, що виражають індивідуальне відношення людей до політики, сприяють виробленню здатності управляти суспільством та державою.

Метою статті є концептуалізація політичного як суспільного феномену. Хоча термін «політичне» є полісемантичним, та й явище політики завжди приковувало увагу численних представників соціогуманітарної сфери знання, все одно проблема формування політичного й сьогодні залишається вкрай актуальною. Філософський аналіз же його культурно-цивілізаційних витоків дасть змогу більш-менш чітко окреслити його сутнісні кордони.

Основна частина

Підкреслимо, що феномен політичного розглядали й ґрунтовно аналізували ще в сиву давнину не лише такі видатні античні філософи-класики, як Платон та Арістотель, але й мислителі Сходу, зокрема Конфуцій. І вони дійшли висновку, що ефективно врегульовувати політичні проблеми й впливати на політичні процеси можливо засобом аналітичного осмислення політичної дійсності, перетворивши сферу управління на мистецтво. «Управляти» означало володіти таїнством – бути наділений особливим

знанням. Конфуцій вважав, що фундаментальними принципами управління державою є моральний закон та ритуал (останній він розумів як особливе правило поведінки й спілкування). Врешті-решт була сформована своєрідна конфуціанська модель ідеальної держави й був створений жорсткий кодекс чиновника-управлінця. Платон, у свою чергу, на прикладі соціальної утопії запропонував власний підхід до розуміння процесу державотворення. Визначальним фактором управління в платонівській теорії став образ державця-філософа – мудрого правителя. У своїй книзі «Держава» Платон підкреслював, що правильно управляти державою означало для правителя мати змогу вміло використовувати свій природний талант та знання [1, с.178].

Інтелектуальні зусилля перших правителів та накопичення ними первинного управлінського досвіду, що його вони застосовували на практиці скоріше інтуїтивно, ніж осмислено, а також зародження самої політики як професійної сфери діяльності, сприяли народженню хаотичних політичних знань. Це дає змогу припустити, що в архаїчні часи існувало явища протополітичного. «Протополітичне» формується на ґрунті політеїстичних поглядів на світ як особлива ні на що не схожа практична сфера життєдіяльності людей. В уявленнях останніх перепліталися архаїчні міфології, релігії, науково-містичні системи світобачення, які суттєво впливали на якісний зміст і структуру їх культурного архетипу.

Одним із прикладів існування явища протополітичного є Давньоєгипетська цивілізація, яка створила ні на що не схоже унікальне соціокультурне середовище, поєднавши науку, релігію та мистецтво. Політична система Єгипту базувалася на своєрідних фантастичних віруваннях і визначалася особливими релігійними традиціями. Верховний сановник виступав у ролі жерця. Це було одним із його численних обов'язків, але виняткове положення фараона в державі, що розвивалася, перетворило його на єдиного офіційного служителя богів і на початку династичного періоду виникла державна форма релігії, де фараон відігравав первинну роль [2, с. 62]. Паралельно з розвитком державної релігії з її ретельно обладнаними храмами, земельними наділами, спілками жерців та ритуалами, прогресували також і турботи про підтримку мертвих. У жодній країні, стародавній чи новій, ніколи не приділялося стільки уваги забезпеченню померлих усім необхідним для їх вічного перебування у потойбічному царстві [2, с. 63]. У Давньому Єгипті утворилася комплексна система політичних відносин, що характеризується жорсткою ієрархією.

Зауважимо, що історія будь-якої величної цивілізації є, перш за все, політичною історією. Ч. Фіцджеральд писав, що, зокрема, китайська держава або ранні держави (оскільки єдина держава утворилася набагато пізніше) завжди були монархічними. Немає даних про те, що китайці знали яку-небудь іншу форму державного правління. Монархія ж була заснована на принципах сім'ї: як батько був незаперечним головою сім'ї, так і правитель був незаперечним головою держави. Дуже рідко монархи визнавали верховну владу буд-якого іншого правителя. Деякі представники вищої аристократії іноді приходили до влади, але їх правління ніколи не було ані

довготривалим, ані міцним. Поки підлеглими верховного правителя були його родичі (фактично – його сім'я), вони дійсно підкорялися йому; мірою того, як родинні зв'язки послаблювалися, правителі окремих держав ставали все більш незалежними від верховної влади [3, с. 15]. Ч. Фіцджеральд зробив висновок, що паралель, яка проводиться між державою та сім'єю, також слугувала основою для появи ще однієї теорії, розробленої китайськими вченими й із захопленням прийнятої на Заході. Вона називається теорією династичного циклу й пояснює політику з позиції загальновідомих фактів розвитку людського суспільства. Так, практично кожен був свідком падіння великих і знаменитих родин, найчастіше протягом короткого проміжку часу. Засновник сім'ї, як правило, людина, яка піднімається з бідності до влади й багатства, його старший син робить усе, щоб зберегти й примножити накопичене, але дуже рідко він здатний сам створити його. Онуки та правнуки скоріше схильні використовувати зусилля старших поколінь, ніж збільшувати багатства. Наступні покоління не здатні навіть утримати положення, завойовані їх предками. Повільно, але вірно вони занурюються в бездіяльність. Багатство зменшується й зрештою на них чекає бідність [3, с. 15-16]. Дослідник встановив, що трактовка історичних подій крізь призму моральних якостей імператора допомагає побачити процес розвитку людського суспільства в якості ланцюга циклів, що замінювали один одного, кожен з яких складався з підйому, процвітання, занепаду та, зрештою, падіння [3, с. 16].

Найбільш виразно образ «політичного» представлений на тлі культурно-цивілізаційного поступу Давньої Греції та Давнього Риму. Антична цивілізація розпочинається грецькою історією, яка заклала основи для розвитку інших, більш пізніх суспільних систем. У процесі становлення людської цивілізації різні народи вносили свій вклад у розвиток соціально-економічних і культурно-політичних відносин, проте давнім грекам, як правило, усі без винятку віддають пріоритети [4, с. 6]. Історія Античності – складова частина історії стародавнього світу. Вона репрезентує зародження, розквіт, кризу суспільних і державних структур, які виникають на території Стародавніх Греції та Риму. Вона починається з рубежу III-II тисячоліть до нашої ери – з виникнення перших державних об'єднань на острові Крит, а закінчується 476 роком нашої ери – падінням Західної Римської імперії [4, с. 7]. Порівняно зі стародавніми східними суспільствами, античне суспільство характеризувалося більш швидкими темпами розкладу общинних відносин. Якщо східні держави являли собою воєнно-бюрократичні монархії, то основним типом державного устрою античних країн була республіка у формі поліса [4, с. 7].

Тривалий час під терміном «поліс» розуміли «місто-державу». Однак не кожне місто було державою і не кожна держава мала зовнішній вигляд міста. Тому правильніше буде розуміти під терміном «поліс» громадянську общину, тобто колектив повноцінних громадян, що населяв певну територію і мав республіканську форму правління [4, с. 7].

І.Є. Суриков справедливо підкреслює, що для класичного поліса характерною є така значуща категорія, як єдність громадянського колективу, яку

він називає полісною солідарністю, причому полісна солідарність породжує відчуття спільності інтересів громадянина і держави, любові до батьківщини [5, с. 20-21].

Б. М. Кузик, Ю. В. Яковець, розробляючи єдину теорію цивілізації й, узагальнюючи різні цивілізаційні типи, дійшли висновку, що в стародавні часи розподіл територій на міста та селища, накопичення багатств, зародження держав, а також, як наслідок, соціальна нерівність, свавілля влади породжують потребу у великих революціях, без яких прогрес цивілізації залишався б на дуже низькому рівні [6, с. 31]. Це означає, що взаємозв'язок політики й цивілізації є непорушним. Політика в усі часи інтенсивно впливала й продовжує впливати на розвиток науково-технічного прогресу.

Як уже зазначалося вище, дослідити коріння «політичного» та виявити його чіткі межі вкрай складно. Політичне – явище багатополісне та багатаспектне. З одного боку, процес становлення політичного залежить від людини, яка сама в собі відкрила здатність управляти, контролювати, впливати, примушувати, а згодом вона цю здатність усвідомила й навчилася застосовувати її собі на користь. З іншого боку, «політичне» здатне функціонувати й впливати на повсякденне життя людини, незалежно від волі та бажання останньої. Воно спроможне диктувати свої правила і творити власні закони.

Висновки

Сучасні підходи до аналізу структури політичного базуються на фундаментальних принципах розвитку політичного знання, теоретичних та емпіричних даних щодо специфіки й закономірностей розвитку політичного процесу.

Політичні процеси – це система взаємодії різних політичних сил, суб'єктів політики, які активізуються з метою вирішення політичних проблем й здійснення впливу на об'єкти політики.

Політичне має складну, почасти невизначену, структуру. За змістом, кількісними і якісними характеристиками політичне є явищем більш якісним, ніж політика, оскільки остання відзначається чіткішою інфраструктурою (заздалегідь встановленими політичними кордонами, жорстко детермінованими економічними чинниками, укладеними й підписаними угодами тощо), вона є сьогодні галуззю винятково професійною.

Феномен політичного, на наш погляд, перш за все демонструє наявність фундаментальних характеристик універсального принципу управління. Цей принцип продукує загальні закони і закономірності буття природи і суспільства, закони логіки, основні детермінанти суспільної свідомості – колективного «Я» суспільства. Отже, ідея управління відображає особливості розвитку природи і з появою соціуму вона органічно трансформується в ідею управління політичними процесами.

Кожен системний рівень буття онтосу відтворює індивідуальний інструментарій управління мега-, макро – та мікропроцесами. Підкреслимо, що будь-яка система здатна ефективно функціонувати й розвиватися лише за умови, якщо для неї були створені особливі умови для життя (зовнішні й внутрішні фактори, які регулюють її енергетичний потенціал).

Дозволимо собі зробити висновок, що ідея універсального принципу управління, яка екстраполюється в сферу соціального онтосу, пов'язана більшою мірою з явищем протополітичного. Термін «протополітичне» ми пропонуємо розуміти в якості природної здатності людини – будь-яким способом впливати на той чи інший об'єкт, здійснювати маніпуляції з ним, і, при його описі та аналізі, постійно вносити корективи у навколишнє середовище. В якості об'єкта може розглядатися все, на що спрямовані її пізнавальні інтенції, наприклад, світ природи і космосу, матеріальні та нематеріальні процеси, ідеї й теорії, духовність людини тощо.

Політична свідомість, як одна з основних форм суспільної свідомості, також формувалася історично. Вона виникає разом із появою державності та політичної влади. Це – найбільш загальна категорія, що характеризує суб'єктивний бік політики, але впливає на її об'єктивні чинники. Політична свідомість постає суб'єктивною формою відображення чуттєвих, морально-ціннісних та нормативних уявлень громадян, що опосередковані зв'язками з існуючими інститутами влади. Ф. Ніцше говорив про природну схильність людини – «волю до влади».

Отже, протополітичне сформувалося як похідна від суперечливої природи людини, через наявне в ній раціональне та ірраціональне, свідоме й несвідоме. Дійсно, людина як на інтуїтивному рівні, так й інтелектуальним способом здійснює контроль над речами чи то з позиції сили, чи то з позиції мудрості. Звідси випливає, що політичні знання не завжди лежали в основі управління державою.

Аналіз культурно-цивілізаційних факторів формування політичного як суспільного феномену показав, що суб'єкти політики, об'єкти політики, політичні процеси, політична влада, політичні ідеї й концепції, політичні відносини, які можна розглядати в якості його ключових елементів, у стародавніх цивілізаціях уже були достатньо сформованими, хоча і відрізнялися суттєво від сучасних.

Суб'єктами політики в архаїчні часи були безпосередні учасники політичних відносин (в різних культурах правителів називали по-різному) – жерці, фараони, царі, імператори, які виступали носіями верховної божественної влади. Їм приписувалася іпостась напівбожества-напівлюдини, яка сприймалася як особливий дар, що давав змогу управляти речами на рівні розуміння глибинних принципів матерії й духу, землі й неба, життя та смерті, істини та мудрості. Інші суб'єкти політичного (серед них громадяни, соціальні групи, нижчі прошарки суспільства) як правило не брали активної участі в реалізації державної влади. Як правило, суб'єкт політики є структурно організованим і являє собою цілісний соціальний інститут (якщо це політична партія, суспільний рух, держава, ЗМІ, ініціативна група громадян тощо), проте, в стародавніх культурах верховна влада не виступала привілеєм звичайної людини. Маємо на увазі, що не було ілюзії доступності влади або причетності до політичного процесу. В Давньогрецькому ж полісі громадяни вже добре розуміли різницю між публічною та латентною політикою.

Як правило, під об'єктами політики розуміють суспільні проблеми, що виникають в процесі розвитку суспільства. Вирішення цих проблем потребує аде-

кватного реагування усієї системи політичних інститутів, а також прийняття ефективних управлінських рішень. Однак у стародавніх суспільствах, як уже зазначалося, прийняття політичних рішень було прерогативою лише вузького кола «посвячених у таємницю» осіб.

Список літератури

1. Платон. Государство. Законы. Политик / [предисл. Е. И. Темнова]. – М.: Мысль, 1998. – 798 с.
2. Брестед Д., Тураев Б. История Древнего Египта / Д. Брестед, Б. Тураев. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, 2006. – 576 с., 32 л. илл. – (Классическая мысль).

Ю.В. Харченко

КУЛЬТУРНО-ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЕ ИСТОКИ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО ЯК ОБЩЕСТВЕННОГО ФЕНОМЕНА

На базе социально-философского исследования феномена политического определяются основные культурно-цивилизационные детерминанты его формирования и выводится концепт политического.

Ключевые слова: феномен политического, протополитическое, политические процессы, структура политического.

Y. Kharchenko

CULTURAL AND CIVILIZATION ORIGINS OF FORMING POLITICAL AS A SOCIAL PHENOMENON

On the basis of the socio-philosophical research of the phenomenon of political the basic cultural and civilization factors of its development are determined and the concept of the political is being output.

Keywords: the phenomenon of political, protopolitical, political processes, political structure.

УДК 1.147

Т.Г. Шоріна

СУПЕРЕЧНОСТІ «ТЕХНОКРАТИЗМУ» ТА «ГУМАНІСТИЧНОГО КОМУНІТАРИЗМУ» ЯК СВІТОГЛЯДНИХ ПРИНЦИПІВ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

Анотація. У статті розглядаються суперечності принципу технологічного детермінізму і технократичного способу мислення, дискутується проблема співвідношення реального та віртуального, штучного і живого. Показано, що цілісність людини теоретично утримується через принцип гуманістичного комунітаризму.

Ключові слова: технологічний детермінізм, технократичне мислення, відчуження, комп'ютерні технології, віртуальна реальність, дійсна реальність, гуманізм.

Вступ

Сучасні метаморфози життя є предметом зіткнень полярно протилежних точок зору і підходів у їхньому вивченні. У крайнощах характер цих поглядів набуває виду дихотомії – від оптимістично налаштованих стосовно шляхів розвитку людства до песимістичних і навіть алармістського бачення їхніх перспектив. Вираженням оптимізму сповнені сучасні технократи, вони надають технічному прогресові право вирішувати всі суспільні суперечності. Навпаки, настроєм гіркої суми пронизані міркування сучасних «гуманітаріїв», які вказують на деградацію людського розуму і моральності в міру росту технічних можливостей. Однак, життя, будучи півтінню, як згущує, так і розвіює «фарби»: технократи чим далі, тим більше ставлять під сумнів абсолютність технологічного детермінізму як принципу суспільного розвитку, а «гуманітарії» не облишають надії, що поки ще жива людина, вона зможе вирішити проблеми свого існування.

Аналіз досліджень і публікацій

Практично-технологічний аспект суспільної динаміки отримує відмінне від класичного його варіанту значення. Згідно з першим, соціально-історичні зміни ставляться в прямий контекст із техніко-технологічними перетвореннями, які подаються як конституююча сила соціуму. У контексті багатовимірних суперечностей і пертурбацій у матеріальному

3. Фицджералд Ч. П. История Китая / Ч. П. Фицджералд; [пер. с англ. Л. А. Калашниковой]. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2008. – 460 с.

4. Балух В. О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. – Т.1. Стародавня Греція / В. О. Балух. – Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги»», 2007. – 656 с.; ілюстр., карти.

5. Суриков И. Е. Античная Греция: политики в контексте эпохи. Година междуособиц / И. Е. Суриков. – М.: Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2011. – 328 с.

6. Кузык Б. Н., Яковец Ю.В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее: В 2 т. – Т 1. / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец; [авт. вступ. ст. А. Д. Некипелов]. – М.: Институт Экономических стратегий, 2006. – 768 с.

виробництві, яких зазнало ХХ століття, виникла ціла низка концепцій змін у характері співвідношення суспільної свідомості і суспільного буття. Спроби осмислення таких трансформацій були здійснені низкою вчених, зокрема, Д. Беллом, Дж. Гелбрейтом, П. Дракером, Є. Іноземцевим, М. Кастельсом, Дж. Нейсбітом, Е. Тоффлером, Дж. Форрестером, Ф. Фукуямою та ін. Серед мислителів «гуманітарного» напрямку назвемо прізвища представників екзистенціалізму, таких як М. Хайдеггер, К. Ясперс, Г. Марсель, А. Камю, Ж.-П. Сартр та теоретиків Франкфуртської школи М. Хоркхаймера, Т. Адорно, Г. Маркузе, Ю. Хаберсмаса. В статті передусім будемо спиратися на відомі праці німецько-американського філософа Е. Фромма («Здорове суспільство», «Утеча від свободи», «Мати чи бути», «Анатомія людської де-структивності») та польського письменника і філософа Ст. Лема («Сумма технології», «Філософія випадковостей», «Молох»). Якщо Е. Фромм вивчає суперечність людського існування, виходячи з ідейних позицій гуманістичної комунітарності, вважаючи задоволення фундаментальних людських потреб нормою суспільного функціонування, то в теоретичному доробку Ст. Лема чітко окреслюється кібернетичний підхід до розвитку суспільної діяльності.

Постановка завдання

Е. Фромм, досліджуючи життя пізньої індустріальної доби, відзначає «патологію нормальності» його